

Asia: VN/8392/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

2 a § Maksun periminen / Uttag av avgif

Pykälän sisältö on nähdäksemme kannatettava, mutta katsomme, että sen perusteluissa olisi syytä vielä tuoda esiin, että maksun perusteet ja sisältö on laskussa myös riittävästi yksilöitävä ja varmistettava, että tieto annetaan asiakkaalle hänelle ymmärrettävässä muodossa, esimerkiksi selkokielellä. Vammaisfoorumi katsoo, että kunnan ei tule sallia käyttää yksityistä palveluntuottajaa, kuten perintäyhtiötä, asiakasmaksujen perintään, vaikka niille voitaisiinkin ulkoistaa maksujen laskuttamiseen liittyviä tehtäviä. Asiakasmaksujen perinnässä tulee noudattaa samaa perimistapaa kuin laissa verojen ja maksujen täytäntöönpanosta (5 §:n 2 momentti), jonka mukaan perintätoimisto ei voi esiintyä velkojen toimeksiannossa asiamiehenä, koska kyse on julkisen saatavan ulosmittauksesta. Perintätoimisto moninkertaistaa asiakasmaksun suuruuden eikä sitä toimeentulon viivästyessä ja laskun mennessä perintään enää huomioida toimeentulotessa.

2 b § Päätös maksukyvyn mukaan määräytyvästä maksusta / Beslut om avgift som bestäms enligt betalningsförmågan

-

3 § Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu / Avgift för oanvänd service

-

5 § Maksuttomat terveyspalvelut / Avgiftsfria hälsovårdstjänster

Pykälän perusteluissa tulisi nähdäksemme vielä vahvemmin korostaa sitä, että kun ajan tai paikan peruuttamatta jäämisen syynä on miltään osin asiakkaan vamma, niin käyttämättä jätetystä palvelusta ei tule periä maksua. Esimerkiksi kohtuuttomuuden arviointiin liittyvässä esimerkkiluettelossa olisi syytä mainita nuoren iän, vaikean tilanteen ja muistisairaouden rinnalla kehitysvammaisuus ja muut asiakkaan ymmärrykseen (kognitioon) vaikuttavat sekä neuropsykiatriset vammat. Lisäksi olisi nähdäksemme syytä mainita erikseen se, että myös akuutit mielenterveyden haasteet voivat aiheuttaa sen, ettei henkilö pysty käyttämään hänelle varattua aikaa tai paikkaa, eikä myöskään ajoissa perumaan sitä. Kuulovammaiset ovat myös joutuneet

samankaltaisiin ongelmiin. He saavat tietää edeltävänä päivänä klo 16 mennessä, saavatko tulkin vai ei. Jos ei saadakaan tulkia, niin heidän pitää perua lääkärinkäynti tai kurssi/koulutus, mutta joutuvat kuitenkin maksamaan peruutusmaksunsa. Tällaisessa tilanteessa maksun perimistä käyttämättä jääneestä ajasta tulisi nähdäksemme pitää kohtuuttomana.

Vähintään lain perusteluissa tulisi mainita, että näissä tilanteissa tulee aina huomioida myös perheen kokonaistilanne. Kun yhdellä tai useammalla perheenjäsenellä on vamma, arki on usein hyvin kuormittavaa, ja kun vielä huomioidaan näiden perheiden joukossa erittäin yleiset toimeentulon haasteet, niin on nähdäksemme normaalisti kohtuutonta periä isoja selkeän rangaistusluonteisia maksuja siitä, että joku palvelu joskus jää käyttämättä ilman, että sitä huomataan tai pystytään ajoissa peruuttamaan.

Ehdotuksen perusteluissa olisi syytä korostaa sitä, että sosiaalitoimen tulisi myös asianmukaisin palveluin pyrkiä puuttumaan siihen, jos havaitaan, että asiakkaalla tai perheellä on esimerkiksi vammasta aiheutuvia tuen tarpeita, joihin ei vielä riittävästi vastata.

Ehdotusta tulisi nähdäksemme täydentää myös siltä osin, että maksua peruuttamatta ja käyttämättä jääneestä ajasta tai palvelusta ei tule periä silloin, kun käyttämättä jääminen johtuu muusta kuin asiakkaaseen liittyvästä syystä. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden liikkuminen on usein kuljetuspalveluiden varassa, ja niiden tilanne on käytännössä tällä hetkellä sellainen, että hyvissä ajoin asianmukaisesti tilattu taksi ei läheskään aina tule tilauksen mukaisesti paikalle, mikä johtaa helposti myöhästymisiin sovitusta ajoista ja jopa siihen, että aikoja jää kokonaan väliin. Tällaisen tilanteen voi aiheuttaa myös esimerkiksi se, jos vammaisen henkilön avustaja ei yllättäen pääsekään auttamaan häntä lähtemään esimerkiksi lääkäriin tai tulkkauspalvelua ei saa tarvittavana ajankohtana. Hyväksyttäväksi perusteiksi lain esitöihin pitää siksi kirjata myös joitain vammaisen henkilön vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevia asioita, kuten Kelan korvaaman sairausvakuutusmatkan myöhästymisen tai saapumatta jääminen sekä henkilökohtaisen avustajan myöhästymisen tai saapumatta jääminen. Kohtuuttomuusarvioinnissa lakiesityksessä mainitaan huomioon otettavia seikkoja kuten esimerkiksi asiakkaan nuori ikä, vaikea elämäntilanne tai muistisairaus. Myös mielenterveysongelma tai aivovamma voivat aiheuttaa sairaudesta tai vammasta johtuvaa kyvyttömyyttä toimia ajoissa tai saapua paikalle. Nämä voi lisätä esimerkinomaisesti lakiesityksen toteamalla, ettei kyse ole tyhjentävästä luettelosta.

Lisäksi pitäisimme perusteltuna varsinkin, kun maksujen perimisen mahdollisuutta ehdotetaan laajennettavaksi esimerkiksi käyttämättä jääneisiin lyhytaikaishoidon paikkoihin ja kunnan asiakkaalle varaamiin palveluihin, että viranomaisen veloitettaisiin antamaan asiakkaalle saavutettavalla tavalla (tarvittaessa esimerkiksi selkokielellä) tiedon ajasta/palvelusta ja sen peruuttamatta ja käyttämättä jättämisen seurauksista (viranomaisen vastatessa siitä, että asiakas todella saa tämän tiedon) sekä kuulemaan asiakasta ennen maksun lähettämistä käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta silloin, kun hänellä on tiedossaan asiakkaan tai tämän perheenjäsenen vamma tai muita vastaavia seikkoja, jotka voisivat todennäköisesti tehdä maksun perimisen kohtuuttomaksi.

Tämän pykälän maksua tulee ehdotetun lain 11 §:n mukaisesti myös alentaa tai poistaa se silloin, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät. Lisäksi tästä maksusta tulee saada ehdotetun lain 15 §:n mukaisesti muutoksenhakukelpoinen päätös/lasku.

Vammaisfoorumi esittää asiakasmaksulain kokonaisuudistuksen lähtökohdaksi edellisen hallituksen esityksen tavoin se, että maksua voitaisiin periä vain niistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, joiden osalta näin laissa nimenomaisesti säädetään. Tämä on tärkeää lain selkeyden ja asiakkaiden oikeusturvan kannalta. Muussa tapauksessa myös maksut ja niiden perusteet muodostuvat helposti kohtuuttomiksi, kuten käytännössä on esimerkiksi vanhuspalveluiden maksujen osalta nähty. Pidämme olennaisena, että tämän lain perusteluissa todetaan selkeästi se, että tällä ehdotuksella ei ole tarkoitus laajentaa palvelujen maksullisuutta.

Vammaisfoorumi kannattaa myös nyt ehdotettuja maksuttomia hoitajakäyntejä, alaikäisten maksuttomia poliklinikkakäyntejä sekä mielenterveystyön maksuttomuutta. Vammaisuuteen liittyy usein liitännäissairauksia, ja nämä muutokset helpottaisivat paljon sairastavien ja yleensä muutenkin taloudellisesti keskivertoväestöä heikommassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden sekä heidän perheidensä maksurasitusta. Vammaisfoorumi kannattaa myös sen harkitsemista, että perusterveydenhuollon lääkärikäynnit olisivat Helsingin mallin mukaisesti maksuttomia.

Vammaisfoorumi katsoo, että etäpalvelu ja lähipalvelu ovat kaksi eri asiaa, jolloin niistä ei voi periä samaa maksua. Lisäksi on huomattava, että etäpalvelu ei välttämättä ole saavutettava vammaiselle ihmiselle. On oleellisen tärkeää, että aina on mahdollisuus myös muuhun vaihtoehtoon kuin etäpalveluun.

Maksuttomien terveydenhuollon ammattilaisen antamien todistusten ja lausuntojen joukkoon tulee positiivisen erityiskohtelun hengessä lisätä lääkärintodistukset Kelan vammaisettuuksien hakemista varten. Vammaisettuudet ovat osa syyperusteista sosiaaliturvaa ja YK:n vammaissopimuksen 28 artiklan c) kohta edellyttää köyhyydessä eläville vammaisille henkilöille riittävää taloudellista tukea vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin.

Ehdotamme myös, että tämän uudistuksen yhteydessä harkitaan maksuttomiin hoitotarvikkeisiin liittyvän sääntelyn ja sen perusteluiden täydentämistä, koska tällä hetkellä välttämättä tarvittavien hoitotarvikkeiden saamisessa riittävässä määrin ja laadultaan sellaisina, että ne ovat yksilöllisten tarpeiden mukaisia, on usein melkoisia haasteita. Hoitotarvikkeiden luettelon osalta tulee korostaa sitä, ettei se ole tyhjentävä. Lääkärin suosituksesta tulee olla oikeus saada myös esimerkiksi selkeästi vamman vuoksi tarvittavia vuodesuojia tai ruokalappuja. Syytä on selventää myös sitä, että tarvikkeiden on aina vastattava yksilöllisiä tarpeita, eikä esimerkiksi hankittavien tarvikkeiden kilpailutuksiin vedoten voida evätä potilaalta yksilöllisten tarpeiden mukaisia tarvikkeita, kun kilpailutetut tarvikkeet eivät syystä tai toisesta perustellusti hänelle sovi.

Vähintään lain perusteluissa olisi syytä avata tarkemmin apuvälinepalveluiden maksuttomuutta, mukaan lukien välineen lisäksi sen sovitus, huolto ja korjaus. Näiden maksuttomuuden toteutumisessa on tällä hetkellä jonkin verran ongelmia.

Tämän 5 §:n perusteluissa Vammaisfoorumi pitää aiheellisena mainita, että niissä tilanteissa, joissa vammaisen henkilö tarvitsee juuri vammansa vuoksi terveydenhuollossa asioidessaan jotain erityistä, kuten esimerkiksi narkoosissa toteutettavan hammashoidon tai muun välttämättömän terveyden- tai sairaanhoidollisen toimenpiteen, vamman aiheuttaman lisäpalvelun osuuden (eli esimerkiksi narkoosin) tulee olla potilaalle maksuton. Tämä periaate on tärkeää ottaa huomioon myös valmisteltaessa asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistusta. Muuten voi käydä helposti niin, että hampaat jäävät korkeiden maksujen takia hoitamatta, tai muu tärkeä terveystarve

saamatta, mistä on monenlaisia kielteisiä seurauksia esimerkiksi vakavampien ja yhteiskunnalle kalliimmaksi tulevien terveysongelmien muodossa.

7 b § *Palvelun pitkäaikaisuus / Servicens långvariga karaktär*

-

7 c § *Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu / Avgift för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg, långvarig familjevård och långvarig sluten vård*

Laitoshoidon maksujen periminen kehitysvammaisten erityishuoltona järjestetystä perhehoidosta ei ole perusteltua, koska perhehoidossa asiakas maksaa yleensä itse omista varoistaan monia asioita, kuten esimerkiksi terveydenhuoltomenojaan ja lääkkeitään, jotka kuuluvat laitoshoitoon. Perhehoidossa on myös keskimäärin huomattavasti vähemmän apua ja tukea tarvitsevia ihmisiä kuin laitoshoidossa, ja tällöin he esimerkiksi osallistuvat ja toimivat normaalisti yhteiskunnassa merkittävästi laitosasukkaita enemmän. Perhehoito on usein valittu juuri tukemaan tätä mahdollisuutta elää mahdollisimman tavanomaista elämää siellä, missä muutkin. Jos näiltä asiakkailta voitaisiin periä perhehoidosta laitoshoidon maksut ja jättää heille käyttöön vähimmillään vain laitoshoidon minimikäyttövaran suuruiset kuukausittaiset käyttövarat, taloudellinen tilanne käytännössä estäisi heidän YK:n vammaissopimuksen edellyttämän yhdenvertaisen osallisuutensa ja osallistumisensa yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Vammaisfoorumi kannattaa tehostetun palveluasumisen maksuista säätämistä. Koska myös vammaislainsäädännön perusteella järjestetystä ympärivuorokautisesta asumispalvelusta käytetään toisinaan nimitystä tehostettu palveluasuminen, niin nähdäksemme olisi hyvä ainakin tämän pykälän perusteluissa selkeästi todeta, että pykälässä säädetään kuitenkin vain sosiaalihuoltolain mukaisen tehostetun palveluasumisen maksuista. Vastaavasti on myös paikallaan selventää, että pykälässä tarkoitettua pitkäaikaista perhehoitoa ei ole vammaispalvelulain, kehitysvammalain tai lastensuojelulain perusteella järjestetty pitkäaikainen perhehoito.

Vammaisfoorumin mielestä olisi sen sijaan erittäin tärkeää, että jo tässä osittaisuudistuksessa ulotettaisiin asiakasmaksulain vähimmäiskäyttövarasääntely koskemaan myös vammaislakien mukaisia asumispalveluita. Tällä hetkellä näissä palveluissa asuvilla vammaisilla henkilöillä on huomattavan usein vaikeuksia tulla kohtuudella toimeen heille vuokran ja muusta ylläpidosta perittävän asiakasmaksun jälkeen käytettäväksi jäävillä tuloilla. Vähimmäiskäyttövarasääntelylle on selkeä tarve. Siitä säädetessä on huomioitava myös YK:n vammaissopimuksen 28 artikla, joka turvaa vammaisten henkilöiden oikeutta riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan.

Esimerkiksi lähes kaikki kehitysvammaiset ovat hyvin vähävaraisia, takuueläkkeen ja eläkettä saavan hoitotuen varassa eläviä ihmisiä, jotka elävät EU:n määrittelemän köyhyysrajan (käytettävissä olevat tulot alle 60 %:ia samankokoisten kotitalouksien mediaanituloista; Suomessa tällä hetkellä n. 1200 e/kk) alapuolella, ja tämä köyhyys on yleensä elämänmittaista.

Ympärivuorokautisessa palveluasumisessa asuvan ja työ- tai päivätoiminnassa käyvän kehitysvammaisen henkilön takuueläke on noin 835 euroa kuukaudessa, ja hän saa sen lisäksi eläkkeensaajan hoitotukea tukiluokasta riippuen noin 71, 155 tai 328 euroa kuukaudessa. Lisäksi

henkilö saa asumisyksikössä sijaitsevaan vuokra-asuntoonsa Kelasta yleistä asumistukea tyypillisesti 300-400 euroa kuukaudessa. Työtoiminnassa käyvä henkilö voi lisäksi saada työosuusrahaa enintään 12 euroa päivässä, keskimäärin kuitenkin vain noin 5 euroa/päivä, eli noin satasen lisää tuloa kuukaudessa. Tulojen ja etuuskien määrä kuukaudessa on siten varsin tavallisesti yhteensä noin tuhannesta 1400 euroon kuukaudessa.

Näistä tuloista pitää maksaa palveluasunnon vuokra, jopa yli 700 euroa kuukaudessa, palveluasumisen ateria- ja muut ylläpitomaksut (edullisimmillaankin yleensä vähintään 400 e/kk), työ- tai päivätoiminnan ateriamaksut (jotka ovat usein suuremmat kuin työtoiminnasta mahdollisesti maksettava työosuusraha) sekä lääkkeet ja muut terveydenhuoltomenot, vammaispalvelu- ja Kela-kuljetusten omavastuut, puhelin- ja nettikulut, vakuutusmaksut, vaatteet, harrastukset ym. menot, joista kertyy pienimmilläänkin normaalisti vähintään toistasataa euroa kuukaudessa. Yhtälön kääntyessä muuten negatiivisen puolelle kunnat yleensä kyllä huojentavat asiakasmaksuja sen verran, että asiakkaalle jää vähintään laitoshoidon minimikäyttövaran (v. 2020 110 e/kk) verran kuukausittaisia käyttövaroja. Joissain kunnissa on määritelty avohuollon palveluille tätä korkeampia minimikäyttövaroja, harvoin kuitenkaan yli 200 e/kk. Tällaiset reilun satasen kuukausittaiset käyttövarat eivät varsin ymmärrettävästi yleensä riitä avohuollon palveluiden asukkaalle, jonka asumispalveluihin ei kuulu monia laitosasukkaalle maksuttomia eriä kuten lääkkeitä ja terveydenhuoltoa, kuin korkeintaan aivan välttämättömiin menoihin. Osallisuutta yhteiskunnassa on hyvin vaikea saavuttaa, kun joutuu tinkimään esimerkiksi kaikista liikkumis- ja harrastemenoista sekä sosiaalisiin tapahtumiin osallistumisesta.

Palveluasumista tarvitsevat vammaiset henkilöt eivät vammattomien ihmisten tavoin käytännössä voi valita, missä he asuvat ja esimerkiksi minkä suuruista vuokraa he ovat kykeneviä ja valmiita maksamaan, vaan heidän on pakko ottaa vastaan asunto (monesti markkinahintoihin nähden suhteettoman korkea vuokra vastaan) sieltä, missä he saavat välttämättä tarvitsemansa asumisen tuen palvelut.

Lisäksi tosiasiaa jo nyt – ja esimerkiksi edellisen hallituksen asiakasmaksulakiehdotuksen perusteella oli pelättävissä, että vielä useammin tulevaisuudessa – vammaisilta henkilöiltä perittäviin ylläpitomaksuihin sisällytetään myös vammasta johtuvan toisen henkilön työn eli palvelun osuutta: esimerkiksi ruoan valmistuskustannuksia ja jopa myös muun muassa siivous- ja pyykinpesupalvelun kustannuksia, vaikkei voitane pitää tavanomaisena – ainakaan takuueläkeläisten tuloluokassa – että vammaton henkilö ostaisi kaikki päivittäiset ateriansa toisen henkilön valmistamina ja palkkaisi toisen henkilön tekemään kaiken siivous- ja/tai pyykinpesutyön kodissaan. Asiakasmaksulain kokonaisuudistuksessa on erittäin tärkeää selvästi vahvistaa laissa ja sen perusteluissa vammaispalveluiden maksuttomuus, lukuun ottamatta ylläpitoa ja kuljetusten omavastuita. Tämänhetkisten käytäntöjen kirjavuus ja osin jopa myös horjuva oikeuskäytäntö huomioiden on erityisesti syytä korostaa sitä, että normaalisuusperiaatteen mukaisesti vamman vuoksi tarvittavista siivous- ja pesula- ym. vastaavista palveluista ei saa palvelun osuudesta periä maksua (vaan ainoastaan siivous- ja pyykinpesuaineista ja -tarvikkeista). Myöskään ateriapalveluista ei tule periä maksua toisen henkilön työn osuuden osalta. Kuljetuspalveluiden omavastuuta määritessä tulee ottaa huomioon julkisessa liikenteessä käytössä oleva kausi-, sarja- tai alennuslippujärjestelmä ja määrätä maksu sen mukaan, miten verrattavissa oleva vammaton ihminen edullisimmin pystyisi julkisilla matkustamaan.

Ehdotettu avohuollon asumispalveluiden vähimmäiskäyttövara 165 euroa/kk on lisäksi määrältään aivan liian matala. Toimeentulotuen perusosa vähennettynä ruokamenoilla on tällä hetkellä noin 250 euroa, ja koska toimeentulotuessa on kyse väliaikaisesta viimesijaisesta toimeentulon turvasta

(kun taas esimerkiksi vammainen henkilö usein elää koko aikuiselämänsä asumispalveluiden piirissä), niin mielestämme on perusteltua katsoa, että useiden kuntien jo käytännössä soveltama 250 euroa kuussa olisi ehdoton minimi vähimmäiskäyttövaraksi avohuollon palveluissa. Käytännössä pitkäaikaisesti kohtuullisiin tarpeisiin riittääkseen käyttövaraminimin tulisi kuitenkin mieluummin olla ainakin 300 euroa. Joka tapauksessa tilanne tulee aina arvioida yksilöllisesti, ja tarvittaessa viranomaisen tulee omasta aloitteestaan alentaa tai poistaa asiakasmaksuja varmistaakseen sen, että asiakkaan toimeentulo ei vaarannu ja asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus voivat YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla toteutua.

10 b § Pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta, pitkäaikaisesta perhehoidosta ja pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteena olevat tulot / Inkomster som utgör grund för avgiften för långvarigt serviceboende med heldygnssomsorg, långvarig familjevård och för långvarig sluten vård

Vammaisfoorumi katsoo, ettei vammaisetuuksia tulisi huomioida tuloina määrättäessä pykälässä tarkoitettuja maksuja, koska niillä on yhtenä tarkoituksena korvata vammaisuudesta aiheutuvia kustannuksia (kuten erilaisten tukipalvelujen ostamisesta aiheutuvia kustannuksia).

10 c § Tuloista tehtävät vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa, pitkäaikaisessa perhehoidossa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa / Avdrag från inkomsterna för långvarigt serviceboende med heldygnssomsorg, långvarig familjevård och långvarig sluten vård

Vammaisfoorumi kannattaa ehdotusta, jonka mukaan tuloista vähennettäisiin edunvalvojan palkkion perusmaksu. Katsomme, että myös muut edunvalvonnasta asiakkaalle aiheutuvat kustannukset tulisi vastaavasti voida vähentää. Nämä kustannukset, esim. erilaisista holhousviranomaisen luvista, ovat esimerkiksi takuueläkkeen varassa eläville merkittävän suuria.

10 d § Tuloista tehtävät erityiset vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa perhehoidossa / Särskilda avdrag från inkomsterna för långvarigt serviceboende med heldygnssomsorg och långvarig familjevård

-

10 e § Jatkuva ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävä maksu / Avgift för fortlöpande och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

Lakiesityksestä käy ilmi, että lääkkeiden annosjakelusta saisi kuitenkin sisällyttää palvelupäätökseen kirjattaviin hoito- ja palvelutunteihin ajan, joka kotisairaanhoidon tai asumispalvelun henkilöstöltä kuluisi asiakkaan lääkkeiden annosjakeluun. Vammaisfoorumi katsoo, että kuvattu menettely voi aiheuttaa asiakkaalle vuositasolla usean sadan euron lisälaskun lääkkeiden jakamisesta johtuen. Siksi tässä yhteydessä pitää tarvittaessa soveltaa 11 §:n maksun huojentamista koskevaa pykälää ja kirjata maininta lain perusteluihin.

10 f § Jatkuva ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävän maksun perusteena olevat tulot / Inkomster som utgör grund för avgiften för fortlöpande och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 g § Tuloista tehtävät vähennykset jatkuvassa ja säännöllisessä kotona annettavassa palvelussa sekä pitkäaikaisessa asumispalvelussa / Avdrag från inkomsterna för fortgående och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 h § Tukipalvelut ja asumispalveluun liittyvät palvelut / Stödtjänster och tjänster i samband med boendeservice

tämän pykälän perusteluissa on syytä selkeästi todeta se, ettei sen perusteella saa muuttaa esimerkiksi iäkkään ja mahdollisesti vanhusten asumisyksikössä asuvan kehitysvammaisen henkilön henkilökohtaista apua tai muuta hänelle vamman perusteella myönnettyä palvelua maksulliseksi. Samoin on syytä todeta perusteluissa selvästi myös se, että kotipalvelun tulee olla maksutonta, kun tarve sille perustuu pääasiallisesti jonkun perheenjäsenen vammaan. Muuten maksettaisiin vammaispalveluiden maksuttomuuden periaatteen vastaisesti vamman vuoksi välttämättä tarvittavasta palvelusta (toisen henkilön avusta ja tuesta).

10 i § Laskennallinen metsätulo / Kalkylerad inkomst av skog

-

10 j § Maksun määrittäminen ja tarkistaminen / Bestämmande och justering av avgift

-

10 k § Palvelun keskeytyksen vaikutus asiakasmaksuun / Hur avbrott i servicen påverkar klientavgiften

Vammaisfoorumi katsoo, että lakiin tai perusteluihin tulee selvyden vuoksi todeta se, ettei tämä pykälä sovellu vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaisesti järjestettäviin pykälässä mainittuihin palveluihin liittyviin keskeytyksiin. Vammaispalveluiden osalta asiakkaan tulee maksaa vain sellaisista palveluista ja asioista, joita hän tosiasiallisesti käyttää. Ylläpito- tai muun maksun periminen ennalta ilmoitetun tai pakottavan syyn vuoksi tapahtuvan poissaolon ajalta olisi ristiriidassa tämän kanssa. Sosiaalihuoltolain mukaisissa tässä pykälässä tarkoitetuissa palveluissa ei yleensä ole kohtuullista, jos asiakas maksaa palveluista ajalta, jonka osalta hän on hyvissä ajoin etukäteen ilmoittanut poissaolosta.

11 § Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen / Nedsättning och eftergift av avgift

Maksun alentamista ja perimättä jättämistä koskeva ehdotettu sääntely on pääosin asiakaslähtöistä ja kannatettavaa. Kunnan velvoite oma-aloitteisesti alentaa asiakasmaksua tai jättää asiakasmaksu perimättä otetaan huomioon pykälätasolla, ja asiakkaan oikeussuojaan on kiinnitetty huomiota kirjaamalla kunnan veloitteeksi antaa maksun huojentamisesta kirjallinen muutoksenhakukelpoinen päätös (tosin tämä todetaan nimenomaisesti vain perusteluista, josta se voisi olla aiheellista nostaa pykälätasolle).

Ehdotetun pykälän perusteluiden mukaan ”jos kunnalla on tiedossa, että asiakkaan tai perheen toimeentulo vaarantuisi asiakasmaksun perimisen vuoksi, palvelusta perittävää maksua voitaisiin suoraan alentaa tai jättää perimättä”. Tämän tulee kuitenkin pykälän sanamuodon mukaisesti olla kunnan selkeä velvoite silloin, kun voidaan olettaa asiakkaan tai perheen tilanteen olevan sellainen, että asiakasmaksut voisivat vaarantaa asiakkaan tai perheen toimeentulon edellytyksiä, eli

perusteluita tulee tältä osin korjata vastaamaan pykälän sanamuotoa. Lisäksi on syytä selvittää, voitaisiinko ainakin jollain aikavälillä siirtyä tulorekisteritietojen hyödyntämiseen asiakasmaksuja määrättäessä. Tämä helpottaisi paitsi maksujen määräämisestä ja huojentamisesta aiheutuvaa työtaakkaa niin myös monien vähävaraisten asiakkaiden ja perheiden tilanteita, vähentäen varmasti myös ulosottojen määrää.

Myös terveydenhuollon tasasuuruksia maksuja tulee olla velvollisuus jättää perimättä tai alentaa niissä tapauksissa, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät. Tällä hetkellä perinnässä on hyvin suuri määrä nimenomaan näitä maksuja, joten kunnille annettava mahdollisuus olla perimättä niitä ei riitä. Terveydenhuollon maksuista on voinut kokemuksemme mukaan helposti kertyä sellaisia summia, että niitä on joutunut maksamaan takuueläkkeestä monia vuosia ja jopa vailla mahdollisuuksia koskaan selviytyä niistä. Pelkästään yksi erikoissairaanhoidon maksu kuukaudessa voi olla pienituloisen taloudelle tuhoisa, koska varsinaisen käyntimaksun lisäksi tulevat monesti maksettaviksi vielä matkakustannukset ja lääkekustannukset.

Myös ehdotetun 3 §:n mukaista rangaistusluonteista maksua siitä, jos aika tai palvelu jää käyttämättä ja peruuttamatta, tulee tarvittaessa huojentaa tämän pykälän perusteella, vaikka monissa tilanteissa maksu tuolloin tulisi varmasti jätettäväksi perimättä jo 3 §:n mukaisen kohtuuttomuusperusteen perusteella.

Edellytys siitä, että maksu vaarantaisi asiakkaan tai perheen toimeentulon edellytykset, on tiukka ja työläs sekä vaikea arvioida ja laskea. Voisiko tämän todeta esimerkiksi näin: ”maksu on kohtuuton suhteessa asiakkaan tuloihin, taloudelliseen tilanteeseen ja elämäntilanteeseen kokonaisuutena”? Silloin pienemmät maksut voisi jättää perimättä ilman suuria laskelmia esimerkiksi silloin, kun sosiaalityöntekijä tuntee valmiiksi asiakkaan tilanteen.

Perusteluissa voitaisiin todeta, että asiakkaan kokonaiselämäntilannetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon ensisijaisesti asiakkaan YK:n vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutuminen sekä substanssilainsäädännön tarkoitus ja tavoitteet. Vammaisen henkilön osallisuus ei voi toteutua, jos hän elää jatkuvasti köyhyysrajalla.

Maksun alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuus sekä toimeentulotuen viimesijaisuus on huomioitu aivan oikein lakitasolla. Tämä edistäisi lakia oikein sovellettaessa YK:n vammaissopimuksen artiklan 28 c) alakohdan velvoitetta köyhydessä elävien vammaisten henkilöiden vammaisuudesta aiheutuvien kulujen taloudelliseen tukemiseen. Maksun huojentamisen ensisijaisuus suhteessa toimeentulotukeen vaatii joka tapauksessa vahvaa panostusta lain toimeenpanoon, esimerkiksi koulutukseen ja muuhun tiedotukseen, sillä vaikka tämä toimeentulotuen viimesijaisuus on tälläkin hetkellä selkeästi laissa säännelty, sitä ei käytännössä tunneta hyvin. Lakiin tulee lisätä säännös siitä, ettei asiakasmaksujen perintätoimia saa aloittaa ennen maksun alentamisen tai perimättä jättämisen edellytysten selvittämistä.

Kuntien tulee edellyttää laativan selkeän ja helppokäyttöisen lomakkeen ohjeineen maksujen alentamisen tai poistamisen hakemista varten. Huojentamiskäytäntöjen yhtenäistämiseksi tarvitaan myös valtakunnallista ohjeistusta.

Ehdotetussa pykälässä säädettäisiin kunnalle velvollisuus huolehtia, että asiakas saa tiedon maksujen huojentamissääntelystä. Vammaisfoorumi kannattaa ehdotusta. Vammaisten ihmisten kohdalla on varmistettava, että he saavat tiedon itselleen saavutettavassa muodossa (esim. tarvittaessa selkokielellä). Tiedottamisen maksujen huojentamisen ja perimättä jättämisen mahdollisuuksista on oltava saavutettavaa ja monikanavaista. Ehdotetun pykälän perusteluissa

todetaan hyvin, että asiakkaan on myös saatava riittävä apu, ohjaus ja neuvonta maksujen huojentamista tai perimättä jättämistä koskevassa asiassa. Katsomme, että huomiota tulee kiinnittää myös maksujen huojennusten toteutumisen valvontaan.

13 § Muulta kuin Suomessa asuvalta perittävä maksu / Avgift av dem som inte är bosatta i Finland

-

14 § Tulojen, korvausten tai saamisten periminen kunnalle tai kuntayhtymälle / Uppbärande av inkomster, ersättningar eller fordringar till kommunen eller samkommunen

-

14 a § Viranomaisten tiedonsaantioikeus / Myndigheternas rätt att få upplysningar

-

15 § Muutoksenhaku / Ändringssökande

Ehdotetun pykälän perusteluissa on syytä selvyiden vuoksi todeta, että oikaisua saa hakea myös 3 ja 11 §:ien mukaisia asioita koskeviin päätöksiin. Asiakkaan oikeusturva edellyttää, että hän voi riitauttaa viranomaisen arvion siitä, ovatko maksun huojentamiset edellytykset käsillä tai onko kohtuutonta periä häneltä maksua käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta tai palvelusta.

Asiakkaan oikeusturvaa näissä asiakasmaksuasioissa heikentää olennaisesti se, että toisin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita koskevista valitusasioista, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja koskevista valitusasioista peritään niitä hallintotuomioistuimissa käsiteltäessä tuomioistuinmaksu. Tuomioistuinmaksulain 5 §:n luetteloon maksuttomista suoritteista tulee asiakasmaksulain uudistamisen yhteydessä lisätä maininta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain mukaisista asioista.

Voimaantulo (alustava voimaantuloajankohta 1.1.2021) Ikraftträdande

Useat ehdotuksen mukaiset muutokset koskevat myös vammaisia henkilöitä ja vaikuttavat merkittävästi heihin. Monet vammaiset henkilöt ovat erityisen haavoittuvassa asemassa (vammasta johtuvien moninaisten toimintarajoitteiden ja palvelutarpeiden lisäksi monilla on paljon terveydenhuollon asiointia vaativia liitännäissairauksia sekä esimerkiksi merkittäviä toimeentulon haasteita), jolloin heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumiseen, mukaan lukien riittävän toimeentulon ja elintason varmistamiseen, tulee jo YK:n vammaissopimuksen perusteella kiinnittää erityistä huomiota. Ehdotuksessa ei kuitenkaan ole lainkaan arvioitu sen vaikutuksia vammaisiin henkilöihin. Edellytämme, että ehdotuksen vammaisvaikutukset arvioidaan ja otetaan hallituksen esitystä viimeisteltäessä asianmukaisesti huomioon.

Mahlamäki Pirkko
Vammaisfoorumi ry